

BOGUMIŁ SZADY – LUBLIN

WIZYTACJE DIECEZJI CHEŁMSKIEJ – XVIII WIEK

Mimo wyraźnego rozwoju badań historyczno-kościelnych w Polsce nadal aktualny pozostaje postulat uporządkowania i systematycznej prezentacji jednego z najważniejszych dla nich źródeł tj. wizytacji kanonicznych¹. Najlepszą, lecz jednocześnie najbardziej czasochłonną, metodą udostępnienia szerszemu gronu historyków protokołów z wizytacji jest ich publikowanie w całości, w języku źródła oraz opatrzonych aparatem naukowym². Nie umożliwia to jednak, nawet w perspektywie wielu dziesięcioleci, ogarnięcia materiału zalegającego w archiwach kościelnych.

¹ Na wartość tego źródła szczególną uwagę zwrócili m. in. J. Fijałek, S. Zachorowski, *O potrzebach wydawniczych w zakresie źródeł historii Kościoła w Polsce*, „Nauka Polska”, 2 (1919) s. 232-234; S. Litak, *Akta wizytacyjne parafii z XVI-XVIII wieku jako źródło historyczne*, „Zeszyty Naukowe KUL”, 5 (1962) nr 3, s. 41-58.

² Do najważniejszych wydawnictw tego typu należą: *Monumenta historica dioecesis Wladislaviensis*, ed. S. Chodyński, t. 1-25, Wladislaviae 1881-1912 (wizytacje diecezji wrocławskiej); *Visitatio archidiaconatus Pomeraniae Hieronymo Rozrażewski Wladislaviensi et Pomeraniae episcopo factae*, cur. S. Kujot (*Fontes Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, nr 1-3); *Visitationes ecclesiarum dioecesis Culmensis et Pomesaniae A. Leszczyński episcopo a. 1647 factae*, wyd. A. Półlocki, Toruń 1900 (*Fontes Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, nr 4); *Visitationes episcopatus culmensis A. Olszowski episcopo a. 1647 factae*, wyd. B. Czapla, Toruń 1902-1906 (*Fontes Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, nr 6-10); *Visitatio archidiaconatus Camenensis Andreae de Leszno comitis archiepiscopi Gnesnensis (...) A.D. 1653 peracta*, cur. P. Panske (*Fontes Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, nr 11-15); *Visitatio moderni decanatus Gorznensis nec non ecclesiae parochialis in Bialuty (1605-1805)*, cur. P. Czapplewski (*Fontes Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, nr 11-15); *Visitationsberichte der Diözese Breslau*, hrsg. J. Jungnitz, Bd. 1-4, Breslau 1902-1908; *Antonii Omphrii de Okęcie Okęcki episcopi Posnaniensis et Varsaviensis supremi regni cancellarii ecclesiae cathedralis Posnaniensis visitatio die 15. iunii anno 1781 coepta, iam vero die 18. septembris 1784 finita*, Poznań 1917; *Visitatio generalis decanatus Posnaniensis auctoritate Antonii Omphrii de Okęcie Okęcki episcopi Posnaniensis et Varsaviensis consummata per Josephum Łodzian Rogaliński ST. et UID. decanum cath. Posn. delegatum visitatorem 1781*, Poznań 1918; *Akta wizytacji dekanatu krakowskiego 1599*, wyd. Cz. Skowron, Lublin 1965 (*Materiały źródłowe do dziejów Kościoła*

Należy podkreślić, że problem rejestracji i uporządkowania wizytacji konicznych występuje także w pracach historyków innych krajów³. Warto wspomnieć trzy najważniejsze inicjatywy w tym zakresie: francuską, niemiecką i włoską. Sukcesem zakończyło się jak dotąd jedynie przedsięwzięcie francuskie (w części do Rewolucji Francuskiej) – *Repertoire des visites pastorales de la France*⁴. Wizytacje zostały w nim uporządkowane najpierw według diecezji, z podaniem najważniejszych informacji o każdej z nich, zaś w ramach diecezji w układzie chronologicznym. Do całości opracowania został przygotowany wykaz poruszanych w wizytacjach zagadnień, podzielony na 9 działów, obejmujący w sumie kilkaset szczegółowych punktów. Przy każdym opisie, obok daty, nazwiska wizytatora, zasięgu terytorialnego wizytacji i opisu księgi, podane są numery, które informują (zgodnie z zamieszczonym na początku wykazem), jakiego typu informacje zawiera dana wizytacja. Podstawową różnicą repertorium francuskiego w porównaniu z propozycją niemiecką i włoską, i jednocześnie niewątpliwą wadą, jest brak szczegółowych wykazów wizytowanych kościołów. Repertorium podaje je tylko w przypadku, gdy wizytacja nie obejmowała więcej niż 10 miejscowości.

Kwestionariusz repertorium niemieckiego⁵ wypracowanego przez środowisko historyków z Tübingen jest skromniejszy i składa się jedynie z 24 punktów, które jednak w zasadzie obejmują podobne zagadnienia jak repertorium francuskie, tylko mniej szczegółowo, za to z określeniem częstotliwości występowania poszczególnych informacji (rzadko, często, bardzo często). Zaletą repertorium niemieckiego jest umieszczenie nazw wszystkich miejscowości, gdzie były wizytowane kościoły, co w opinii twórcy projektu P. Th. Langa, jest jednym z głównych powodów opóźniających prace (trudności w identyfikacji wizytowanych miejscowości)⁶.

Podobny w swoim charakterze sposób opracowania wizytacji zaproponował ostatnio, z tym że dla diecezji Półwyspu Apenińskiego, Instytut Historyczny Niemiecko-Włoski w Trydencie, a ściślej mówiąc Cecilia Nubola. Zgromadzony materiał prezentowany jest tu jednak w formie elektronicznej. Projekt został zatytu-

w Polsce, t. 2); *Akta wizytacji generalnej diecezji inflanckiej i kurlandzkiej czyli piltyńskiej z 1761 roku*, wyd. S. Litak, Toruń 1998; *Vyskupo Ignoto Jokubo Masalskio kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, ed. V. Jogėla, Vilnius 2001 (*Fontes Historiae Lituaniae*, vol. 6).

³ Najważniejszy w tym zakresie pozostaje nadal zbiór prac: *Kirche und Visitation. Beiträge zur Erforschung des frühneuzeitlichen Visitationswesens in Europa*, hrsg. E. W. Zeeden, P. T. Lang, Stuttgart 1984.

⁴ *Première série, anciens diocèses (jusqu'en 1790)*, ed. M. Venard, D. Julia (1. Agde-Bourges, Paris 1977, 2. Cahors-Lyon, Paris 1979, 3. Macon-Riez, Paris 1983, 4. La Rochelle-Ypres et Bâle, Paris 1985).

⁵ *Repertorium der Kirchenvisitationakten des 16. und 17. Jahrhunderts aus Archiven der Bundesrepublik Deutschland*, hrsg. E. W. Zeeden, P. Th. Lang (1. Hessen, Stuttgart 1982, 2. Baden-Württemberg, Stuttgart 1984-1987).

⁶ P. Th. Lang, *Lo studio delle visite pastorali in eta moderna. Recenti pubblicazioni in Germania*, w: *Fonti ecclesiastiche per la storia sociale e religiosa d'Europa: XV-XVIII w.*, cur. C. Nubola, A. Turchini, s. 147.

łowany *Banca dati delle visite pastorali italiane* i polega na prezentacji informacji w postaci specjalnie przygotowanego programu komputerowego (bazy danych)⁷. Posiada on bardzo rozbudowany kwestionariusz. Baza danych umożliwia nie tylko zapoznanie się z treścią poszczególnych protokołów, lecz także wyszukiwanie oraz porządkowanie informacji w nich zawartych. Jak dotąd ukazało się takie opracowanie dla diecezji Trydent⁸, w przygotowaniu natomiast jest repertorium dla diecezji Pawia⁹.

W polskiej nauce historycznej najważniejsze propozycje uporządkowania i prezentacji protokołów wizytacyjnych przygotowali S. Litak i S. Librowski. Różnią się one między sobą zasadniczo, przede wszystkim stopniem szczegółowości. O ile pierwsza z nich, zgłoszona przez S. Litaka w 1967 roku¹⁰, zakładała dość prosty i jednocześnie możliwie szybki w realizacji sposób inwentaryzacji wizytowanych kościołów, to druga, realizowana obecnie przez W. Kujawskiego dla diecezji wrocławskiej¹¹, zakłada publikowanie w języku polskim szeregu ważnych informacji o każdej świątyni oraz pracującym przy niej duchowieństwie. Takie rozszerzone repertoria stanowią doskonałą pomoc dla badaczy, co było zresztą celem autora projektu. Trzeba podkreślić, że opracowania te są jednak dość obszerne i wymagają olbrzymiego nakładu pracy i czasu. Bliższa repertorium zachodnioeuropejskim wydaje się koncepcja S. Litaka. Podstawową różnicą jest brak u niego kwestionariusza wizytacyjnego, który występuje w repertoriach niemieckich czy francuskich.

Prezentowane niżej repertorium obejmuje cztery wizytacje diecezji chełmskiej (metropolia lwowska) z lat 1602-1604, 1629-1634, 1635-1638 i 1671-1672, znajdujące się w Archiwum Archidiecezjalnym w Lublinie. Należy zauważyć, że wizytacje z lat 1629-1634 i 1635-1638, mimo że znajdują się w odrębnych księgach, zostały przeprowadzone przez Jana Sasina, oficjała generalnego diecezji i posiadają identyczny schemat. Mimo obowiązującego od 1604 roku podziału diecezji chełmskiej na dekanaty, nie został on odzwierciedlony w żadnej z wymienionych wizytacji.

⁷ *Visite pastorali ed elaborazione dei dati. Esperienze e metodi*, cur. C. Nubola, A. Turchini, Bologna 1993.

⁸ C. Nubola, *Per una banca dati delle visite pastorali italiane. Le visite della diocesi di Trento (1537-1940)*, Bologna 1998.

⁹ X. Toscani, *Visite pastorali in diocesi di Pavia nel Cinquecento. Una documentazione guadagnata alla storia*, Bologna 2002.

¹⁰ S. Litak, *W sprawie publikowania i rejestracji akt wizytacyjnych kościołów i parafii*, ABMK, 14 (1967) s. 133-149.

¹¹ Poszczególne serie repertoriów otwierają: S. Librowski, *Wizytacje diecezji wrocławskiej*, cz. 1: *Wizytacje diecezji kujawskiej i pomorskiej*, t. 1: *Opracowanie archiwalno-źródłoznawcze*, z. 1: *Wstęp ogólny*, ABMK, 10 (1965) s. 5-186; tenże, *Repertorium akt wizytacji kanonicznych dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej*, ABMK, 28 (1974) s. 41-104; W. Kujawski, *Repertorium ksiąg wizytacyjnych diecezji kujawsko-pomorskiej przechowywanych w Archiwum Diecezjalnym we Wrocławku*, cz. 1: *Wizytacje XVI-XVII wieku*, ABMK, 68 (1997) s. 27-160; tenże, *Repertorium ksiąg wizytacyjnych diecezji kujawsko-pomorskiej przechowywanych w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie*, ABMK, 77 (2002) s. 149-268.

Pierwszą z nich przeprowadził biskup Jerzy Zamoyski, zaraz po objęciu diecezji w 1601 roku. Zachowały się protokoły dla 54 kościołów parafialnych, 2 filialnych, 3 szpitalnych, 6 zakonnych, 3 oratoriów, 2 kaplic oraz 14 szpitali. Ponieważ brakuje początku wizytacji, można jedynie stwierdzić, że kościół katedralny w Krasnymstawie został zwizytowany przed dniem 3 września 1602 roku¹². Na skutek zarazy wizytacja została przerwana i wznowiona dopiero 30 października 1603 roku (parafia Wojsławice) po powrocie biskupa z sejmu krakowskiego¹³. Kolejna przerwa w wizytacji, od 9 grudnia 1603 roku (parafia Grabowiec) do 12 lutego 1604 roku (parafia Wożuczyn) była spowodowana Świętami Bożego Narodzenia oraz obowiązkami przy kościele katedralnym¹⁴. Biskup Zamoyski musiał jeszcze przerwać na krótko wizytację między 23 lutego (parafia Gródek) i 5 marca 1604 roku (parafia Luboml) „negotiiis aliarum ecclesiarum avocatus”¹⁵. Po odwiedzinach, w dniu 15 marca 1604 roku, kościoła parafialnego w Chełmie (dawnego katedralnego) zdecydował się na kolejny odpoczynek „malis itineribus impeditus”. Wizytację wznowił 8 maja tego roku od kościoła w Czuczycach¹⁶ i zakończył ją 16 maja w parafii Kumów leżącej w jego dobrach, gdzie znajdował się dwór biskupi¹⁷. Wydał tutaj 1 czerwca 1604 roku list zapowiadający synod diecezjalny¹⁸.

Zagadnienia poruszane w tej wizytacji odpowiadają schematowi wizytacji potrydenckiej¹⁹. Po krótkim wstępie, który podaje m.in. dokładną datę wizyty, opisane zostały warunki przechowywania Najświętszego Sakramentu, olejów świętych i relikwii (sporadycznie) oraz stan chrzcielnicy. Następnie wizytator opisywał ołtarze oraz ściany kościoła i zakrystię. Ocenę stanu świątyni uzupełniała informacja o uposażeniu beneficjum, okręgu parafialnym oraz obsadzie. Sporadycznie była mowa o obowiązkach duchowieństwa. Jeżeli w parafii znajdowały się szpital lub bractwo, ich opis znajdował się najczęściej przed dekretem reformacyjnym.

Inicjatorem dwóch kolejnych wizytacji (1629-1634, 1635-1638) był Remigiusz Koniecpolski, biskup chełmski w latach 1627-1640. 9 maja 1629 roku wydał on w Krasnymstawie pismo zlecające Janowi Sasinowi i Bartłomiejowi Szołomońskiemu, kanonikom katedralnym przeprowadzenie wizytacji diecezji chełmskiej. Jan Sasin miał wizytować dekanaty: Chełm, Zamość, Grabowiec, Potylicz i Hrubieszów, zaś Bartłomiej Szołomoński dekanaty: Krasnystaw, Turubin, Luboml, Bełż i Sokal. Oficjalnym powodem nie przeprowadzenia wizytacji

¹² AAL. Rep60 A149, k. 16v.

¹³ Tamże, k. 35.

¹⁴ Tamże, k. 81.

¹⁵ Tamże, k. 81.

¹⁶ Tamże, k. 112.

¹⁷ Tamże, k. 122v.

¹⁸ Treść listu jak i ustaw synodalnych wydał J. Sawicki (*Synody diecezji chełmskiej obrządku łacińskiego XVI-XVIII w. i ich statuty*, w: *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*, t. 9, Lublin 1957, s. 83-130).

¹⁹ S. Litak, *Akta wizytacyjne parafii z XVI-XVIII wieku jako źródło historyczne*, „Zeszyty Naukowe KUL”, 5 (1962) nr 3, s. 45-46.

osobiście były ważne obowiązki publiczne i prywatne²⁰. Mimo upełnomocnienia dwóch wizytatorów, kościoły chełmskie odwiedzał tylko Jan Sasin, oficjał generalny i wikariusz in spiritualibus. Do 1638 roku zlustrował on prawie wszystkie parafie w diecezji, większość z nich nawet dwukrotnie, a parafie: Łabunie, Uhnów, Rawa i Płazów nawet trzy razy. W sumie, z lat 1629-1634, zachowały się protokoły dla 46 kościołów parafialnych, 3 filialnych, 2 szpitalnych, 1 zakonnego, 3 kaplic i 1 szpitala, zaś z lat 1635-1638 – dla 73 kościołów parafialnych, 2 filialnych, 2 szpitalnych, 1 zakonnego, 1 kaplicy i 1 oratorium. W odróżnieniu od wizytacji z lat 1602-1604, która posiadała swoiste itinerarium, z kilkoma tylko przerwami, Sasin odwiedzał po kilka parafii, a czasami nawet pojedynczo. Należy dodać, że protokoły nie zawsze zachowują w księdze układ chronologiczny.

Wizytacje Sasina mają w zasadzie charakter dekretów reformacyjnych, z tym że oprócz zaleceń zawierają one opis uposażenia (czasami z informacją o fundacji kościoła), rzadziej duchowieństwa oraz okręgu parafialnego. Dekrety reformacyjne są poprzedzone krótkim wstępem zawierającym dzieje kościoła i parafii. Opisy te są pełniejsze i bardziej precyzyjne w protokołach z lat 1635-1638. Zalecenia wizytatora dotyczyły głównie stanu kościoła (m.in. murów i posadzki) oraz jego wyposażenia ruchomego (np. sprzętu liturgicznego, ksiąg metrykalnych) i nieruchomego (m.in. chrzcielnicy, ołtarzy, konfesjonałów). Wizytator zwracał uwagę także na stan cmentarza i kostnicy oraz dom plebański, a wśród obowiązków duszpasterskich szczególną troskę przywiązywał do udzielania sakramentów, zwłaszcza Eucharystii i ostatniego namaszczenia, nauki katechizmu oraz głoszenia kazań. Widać w tym wyraźnie realizację programu trydenckiego. Jedyne wizytacje kościoła katedralnego w Krasnymstawie i kolegiackiego w Zamościu posiadały inny, bogatszy protokół wizytacyjny podzielony na rozdziały²¹.

²⁰ AAL. Rep60 A149, k. 1*.

²¹ Krasnystaw (1635): Wstęp, 1. Ciborium, 2. Olea sacra, 3. Fontem baptismalem, 4. Reliquias sacras et indulgentias, 5. Confraternitates, 6. Contubernia, 7. Altaria, 8. Sacrarium, vestes sacras, 9. Archivium, privilegia, libros, 10. Ecclesiam in generale, 11. Vicariorum collegium, 12. Personas vicariorum, 13. Scholam, 14. Xenodochium, 15. Magistratum civilem, 16. Proventus ordinarii ex fundatione vicariorum ecclesiae cathedralis Crasnostaviensis ratione quorum proventuum obligantur vicarii ad decantandam horas canonicas, conventualem missam, et ad curam animarum administrationemque sacramentorum sequuntur in hunc modum, 17. Sequuntur alii proventus ratione obligationum certarum, 18. Sequuntur pia legata ad hospitale Crasnostaviense pertinentia, 19. Fundi eidem hospitali legati hi sunt, AAL. Rep60 A150, k. 1-11v; Zamość (1630): Wstęp, 1. Quod attinet capitulum Zamoscense, 2. Quod attinet vicarios, 3. Quod attinet mansionarios, Quod attinet confraternitates, 4. Quod attinet xenodochium, 5. Legata ad ecclesiam collegiatam Zamoscensem pertinentia, 6. Rosarium, AAL. Rep60 A149, k. 50v-59*; Zamość (1638): Wstęp, 1. Quod attinet ciborium, 2. Quod attinet olea sacra, 3. Quod attinet fontem baptismalem, 4. Quod attinet reliquias sacras, 5. Quod attinet ecclesiam et altaria in ipsa consistentia, 6. Quod attinet sacrarium et vestes sacras, 7. Quod attinet capitulum Zamoscense, 8. Quod attinet personas capitulares in particulari, 9. Quod attinet vicarios, 10. Quod attinet capellam Transfigurationis Domini, 11. Quod attinet mansionarios, 12. Quod attinet confraternitates Sanctissimi Rosarii et Literatorum, 13. Quod attinet academiam, 14. Quod attinet scholam, 15. Quod attinet xenodochium, 16. Legata ad ecclesiam collegiatam pertinentia et obligationes, 17. Pecuniae venerabili capituli Zamoscensis ex bonis Chmieleck et censibus collectae, AAL. Rep60 A150, k. 131v-145v.

Ostatnia z omawianych wizytacji, przeprowadzona w latach 1671-1672 przez biskupa Krzysztofa Żegockiego, rozpoczęła się od parafii Wojsławice (2 stycznia 1671 roku)²². W sumie objęła ona 71 kościołów parafialnych, 4 filialne, 2 szpitalne, 7 zakonnych, 3 kaplice oraz 5 szpitali. Należy zaznaczyć, że podana na górze każdej karty data roczna, a więc 1671 lub 1672 rok, wprowadza duże zamieszanie, gdyż nie zawsze odpowiada dacie wizyty. W styczniu 1672 roku zostały sprawdzone tylko 3 kościoły: w Surhowie, Czuczycach i Kumowie (ostatnia parafia, 12 stycznia 1672 roku)²³. W większości przypadków, mimo zaznaczenia na górze strony: „anno Domini 1672”, chodzi o wizyty z roku 1671. Schemat opisu wizytacyjnego bardzo przypomina zastosowany przez biskupa Zamoyskiego w latach 1602-1604. Jedną z podstawowych różnic jest pełniejszy niż w tamtej wizytacji opis wyposażenia ruchomego, zwłaszcza sprzętów liturgicznych, sporządzony w języku polskim.

Biskupowi Krzysztofowi Żegoickiemu w przeprowadzeniu wizytacji pomagali specjaliści delegaci. Oto wykaz parafii nie wizytowanych osobiście przez biskupa oraz nazwiska i funkcje jego pełnomocników („ex speciali commissione”):

— parafia Ratno, 10 stycznia 1671 roku – Kazimierz Pogoralski, pleban w Maciejowie²⁴;

— parafia Zółkiew, 21 stycznia 1671 roku (biskup wizytował w tym dniu parafię Chłaniów)²⁵ i kościół w Czernięcinie, inkorporowany do parafii w Turobinie, 20 stycznia 1671 roku (biskup wizytował w tym dniu parafię Turobin)²⁶ – Jan Kostyński, audytor biskupi i Stanisław Rosołekiewicz, notariusz konsystorza;

— parafia Dobrotwór, 20 lutego 1671 roku (biskup wizytował w tym dniu parafię Ostrów) – Jan Sieprawski, kustosz kolegiaty zamojskiej, prepozyt w Tomaszowie i pleban w Tartakowie²⁷;

— parafie: Oszczów, 27 lutego 1671 roku (biskup odwiedzał w tym dniu parafię Wareż), Horodło, 22 III 1671 roku²⁸ i Moniatycze, 31 maja 1671 r. (biskup prawdopodobnie wizytował wówczas katedrę w Krasnymstawie)²⁹ – Jan Kostyński, audytor biskupi³⁰;

— parafie w Żernikach i Gródku, 1 marca 1671 roku (biskup wizytował kościoły w Sokalu) - Jan Źdzyński, dziekan bełski, pleban w Wareżu i Krzczonowie³¹;

²² AAL. Rep60 A151, k. 54.

²³ Tamże, k. 188v-198v.

²⁴ Może być pomyłka w dacie wizytacji, gdyż protokół znajduje się wśród parafii wizytowanych w styczniu, ale roku 1672, tamże, k. 199.

²⁵ Tamże, k. 90-90v.

²⁶ Tamże, k. 175v.

²⁷ Tamże, k. 154.

²⁸ Tamże, k. 233.

²⁹ Tamże, k. 268v.

³⁰ Tamże, k. 167v.

³¹ Tamże, k. 205.

— parafie w Tartakowie, Stojanowie, Staninie i kaplica Witkowie, 3-4 marca 1671 roku (biskup wizytował kościoły w Sokalu) – Jan Sieprawski, kustosz kolegiaty zamojskiej, prepozyt w Tomaszowie i pleban w Tartakowie oraz Stanisław Rosołekiewicz, pleban w Czulczycach i notariusz konsystorza³²;

— parafia Surhów, 3 stycznia 1672 roku – Wojciech Rostkowski, pleban w Kumowie i Stanisław Rosołekiewicz, pleban w Czulczycach i notariusz konsystorza³¹;

— parafia Czulczyce, 9 stycznia 1672 roku – Jan Kostyński, audytor biskupi i proboszcz w Hrubieszowie oraz Wojciech Rostkowski, pleban w Kumowie³⁴.

Wymienione wyżej wizytacje są to podstawowe źródła dla dziejów Kościoła łacińskiego na tym terenie. Należy zauważyć, że odbywały się wkrótce po zmianie ordynariusza i miały zapewne, obok innych właściwych dla każdej wizytacji celów, zarejestrować stan diecezji w momencie jej obejmowania przez nowych biskupów. Ich wartość wzrasta, jeżeli weźmie się pod uwagę, że większość wcześniejszych źródeł spłonęła w pożarze 6 kwietnia 1597 roku³⁵. Informacje o początkach wielu kościołów pochodzą więc z wizytacji nowożytnych oraz zawartych w nich odpisów dokumentów. Były one już przedmiotem analiz historyków Kościoła oraz osadnictwa. Do najważniejszych opracowań, które wykorzystywały informacje z tych protokołów należy zaliczyć prace L. Bieńkowskiego³⁶, A. Janeczka³⁷ i W. Czarneckiego³⁸. Omawiają one dość dokładnie powstanie oraz rozwój organizacyjny diecezji do połowy XVII wieku.

Podstawową jednostką opisu w prezentowanym niżej repertorium była księga. Jeżeli zawierała ona dwie wizytacje, tak jak w przypadku wizytacji chełmskich z lat 1602-1604 i 1629-1634, opis został podzielony na dwie części. Każdą jednostkę otwiera informacja o lokalizacji księgi, a więc nazwa archiwum oraz sygnatura archiwalna; w przypadku istnienia mikrofilmu w Ośrodku Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelna przy KUL – także numer mikrofilmu. Następnie podany został tytuł księgi w języku oryginalnym oraz jej krótki opis (format, liczba kart z podaniem braków rzeczywistych a nie wynikających z błędnej numeracji, stan zachowania).

Następnie, w formie wykazu złożonego z dwóch kolumn, znajduje się wykaz wizytowanych obiektów. Kolumna pierwsza zawiera informacje o stronach lub kartach księgi, zaś druga podaje nazwę miejscowości, w której znajdował się wizytowany kościół, ewentualnie szpital lub inny obiekt, gdy posiadał odrębny opis.

³² Tamże, k. 217v – parafię w Tartakowie wizytował sam Stanisław Rosołekiewicz.

³³ Tamże, k. 188v.

³⁴ Tamże, k. 192v-193.

³⁵ L. Bieńkowski, *Działalność organizacyjna biskupa Jana Biskupca w diecezji chełmskiej (1417-1452)*, „Roczniki Humanistyczne”, 7 (1958) z. 2, s. 255.

³⁶ Bieńkowski, *Działalność organizacyjna*, s. 187-256.

³⁷ A. Janeczka, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo belskie od schyłku XIV do początku XVII wieku*, Warszawa 1993.

³⁸ W. Czarnecki, *Rozwój sieci parafialnej Kościoła łacińskiego w ziemi chełmskiej do początku XVII wieku*, „Roczniki Humanistyczne”, 48 (2000) z. 2, s. 29-89.

Podanie kart lub stron – trzeba zauważyć, że elementu tego nie ma w repertoriach francuskich, niemieckich i włoskich – umożliwi badaczowi szybkie i łatwe dotarcie do żądanych informacji, zwłaszcza że wizytacje nie zawsze zawierają skorowidze.

Jeżeli w kolumnie drugiej została umieszczona sama nazwa miejscowości oznacza ona istnienie kościoła parafialnego. W przypadku innych obiektów zastosowano następujące skróty:

- fil. – kościół filialny
- kap. – kaplica
- kat. – kościół katedralny
- kłs. – kościół szpitalny, także kaplica lub oratorium szpitalne
- kol. – kolegiata
- o. – oratorium
- szp. – szpital.

W przypadku kościołów zakonnych po nazwie miejscowości została umieszczona nazwa zgromadzenia. Jeżeli kościół nie mający charakteru parafialnego znajdował się poza miejscowością parafialną, w nawiasie kwadratowym starano się podać jego przynależność parafialną. W nawiasach kwadratowych znajdują się też inne dodatkowe, istotne dla korzystającego z repertorium, informacje.

Pisownia nazw miejscowych została zmodernizowana. W przypadku miast, przed nazwą miejscowości została umieszczona litera *m*. Zrezygnowano tutaj z proponowanego przez S. Litaka rozróżnienia na: *oppidum, civitas, oppidulum*. W formie krótkich regestów – S. Litak proponował jedynie zamieszczenie dat dokumentów - zostały podane dokumenty i listy zawarte w wizytacjach, a wydane przed 1600 rokiem oraz ważniejsze (m.in. fundacyjne i erekcyjne) z XVII i XVIII wieku. Mimo, że w wizytacjach XVII-wiecznych brak tego rodzaju wpisów, bardzo często występują w wizytacjach z XVIII wieku, zwłaszcza w wizytacji Szembeka z lat 1714-1718.

Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie Rep60 A149 – ABMK 1041

Acta visitationis Zamoysciana ab anno Domini 1602 ad 1605.

Acta visitationis Koniecpolsciana per Sasin priora [s] anno Domini 1629

Wizytacja zewnętrzna. Czystopis.

Format: 29,5 × 20 cm.

k. 199 (numeracja podwójna: od początku księgi 1-123, po k. 123, 1-76) + k. nlb. 5 (na początku); brak k. 33 (w pierwszej części)

- knlb. 1-1v Regestrum contentorum in hoc libro actorum illustrissimi Koniecpolski episcopi Chełmensi anni Domini 1628 et sequentium [wykaz spraw wpisanych do akt czynności biskupa Koniecpolskiego znajdujących się na k. 1-48, przed protokołami wizytacji]
- knlb. 2 [strona tytułowa]
- knlb. 3-3v Regestrum contentorum in hoc libro visitationum illustrissimi domini Zamoyski et illustrissimi domini Koniecpolski episcoporum Chełmensem anni Domini 1602 et sequentium [wykaz wizytowanych kościołów z podziałem na dekanaty i podaniem kart, na których znajduje się protokół wizytacji]
- knlb. 4 Ordo ecclesiarum in hac prima visitatione Sasiniensis 1629 [wykaz kościołów zwizytowanych w latach 1629-1634 z podaniem kart, na których znajduje się protokół wizytacji]
- knlb. 5-5v Regestrum contentorum in hoc libro visitationum illustrissimi domini Zamoyski et illustrissimi domini Koniecpolski episcoporum Chełmensem anni Domini 1629 et sequentium [wykaz wizytowanych kościołów z podziałem na dekanaty i podaniem kart, na których znajduje się protokół wizytacji]
- k. 1-13v [Fragment akt biskupa chełmskiego Remigiusza Koniecpolskiego z 1628 roku]

[Wizytacja z lat 1602-1604]

[1602]

- k. 14, 17 m Krasnystaw, szp.
- k. 14v, 14 m Krasnystaw, kłs.
- k. 15-17v m Krasnystaw, kat. [fragment wizytacji katedry krasnostawskiej i jej duchowieństwa – kapituły, wikariuszy i mansonarzy katedralnych]
- k. 16v, 14v m Krasnystaw, augustianie eremici
- k. 17-17v m Krasnystaw, kap. [pw. Św. Trójcy za murami miasta]
- k. 17v-19 m Tarnogóra
- k. 19-20v Stary Zamość
- k. 20v-21 m Zamość, kol.
- k. 21v-22 m Zamość, franciszkanie konwentualni
- k. 22-22v m Zamość, szp.
- k. 22v-23v Płonka
- k. 23v-24v Chłaniów
- k. 24v-26v m Turobin

k. 26v-27v	m Turobin, kłs.
k. 27v	m Turobin, szp.
k. 28-29	Czernięcin, fil. Turobina [od 1530]
k. 29-30v	m Szczebrzeszyn
k. 30v-31	m Szczebrzeszyn, franciszkanie konwentualni
k. 31-31v	m Szczebrzeszyn, szp.
k. 31v-32v	Wielącza
k. 32v-34	m Skierbieszów

[1603]

k. 35-37	m Wojsławice
k. 37-37v	m Wojsławice, szp.
k. 37v	m Wojsławice, o. [we dworze Mikołaja Czyżewskiego, chorążego chełmskiego]
k. 37v-40v	m Uchanie
k. 39	m Uchanie, o. [we dworze Anny Uchańskiej]
k. 40v	m Teratyn
k. 40v-42	Moniatycze
k. 42-44v	m Hrubieszów
k. 44	Czerniczyn, fil. Hrubieszowa [od 1629]
k. 44v	m Hrubieszów, dominikanie
k. 44v-45	m Hrubieszów, szp.
k. 45-47v	m Horodło [wzmiankowany także kościół dominikanów w Horodle]
k. 47-47v	m Horodło, szp.
k. 47v-49	Trzeszczany
k. 49-50v	Nabróż
k. 50v-52	m Uhrynów
k. 52v-54	Oszczów
k. 54-56	m Waręż
k. 56-58	m Sokal
k. 58-58v	m Sokal, bernardyni [za miastem]
k. 58v	m Sokal, szp.
k. 58v-60v	Tartaków
k. 60v-62	Stanin
k. 62-63v	Łopatyn
k. 63v-65	m Dobrotwór
k. 65-66v	m Augustów [inaczej Mosty Wielkie]
k. 66v-70v	m Bełz
k. 70v-71v	m Bełz, kłs.

k. 71v-72	m Bełż, kap. [pw. św. Walentego za miastem]
k. 72	m Bełż, dominikanie
k. 72-73	Ostrów
k. 73-74v	Rzeplin
k. 75-76v	m Łaszczów
k. 76v-78v	m Tyszowce
k. 78v-80v	m Grabowiec
k. 80v-81	m Grabowiec, szp.

[1604]

k. 81-82v	Woźuczyn
k. 82v-84	m Rachanie
k. 84-85v	Narol
k. 85v-87v	Chodywańce
k. 87v-90v	m Uhnów
k. 90v-91v	Rzyczki
k. 91v-95v	m Magierów
k. 94v-95	m Magierów, szp.
k. 95v-98	m Potylicz
k. 97v	m Potylicz, szp.
k. 98-99v	Gródek
k. 99v-102	m Luboml
k. 102	m Luboml, szp.
k. 102-104v	m Ratno
k. 104v	m Ratno, o. [we dworze Elżbiety Sieniawskiej, dzierżawcy starostwa ratneńskiego]
k. 104v-106v	m Maciejów
k. 106v-108	m Przewały
k. 108-108v	m Dubienka
k. 108v-111	m Chełm
k. 111-112	m Chełm, szp.
k. 112-113v	Czułczyce
k. 113v-115v	m Sawin
k. 116-117v	m Orchów [inna nazwa: Orchówek]
k. 117v-119	Olchowiec
k. 119-121	m Pawłów
k. 121-122v	Kumów
k. 122v	Kumów, szp.
k. 123-123v	Ecclesiarum ordo in visitatione Zamosciana [wykaz kościołów zwizytowanych w latach 1602-1604 z podaniem kart, na których znajduje się protokół wizytacji]

[Wizytacja z lat 1629-1634 („puncta reformationis”)]

- k. 1-2v Krasnystaw, 9 maja 1629
Pismo biskup chełmskiego Remigiusza Koniecpolskiego zlecające Janowi Sasinowi i Bartłomiejowi Szołomońskiemu, kanonikom katedralnym przeprowadzenie wizytacji diecezji chełmskiej. Jan Sasin miał wizytować dekanaty: Chełm, Zamość, Grabowiec, Potylicz i Hrubieszów, zaś Bartłomiej Szołomoński dekanaty: Krasnystaw, Turobin, Luboml, Bełz i Sokal
- k. 2v-4 m Tomaszów
- k. 4v-6 m Lipsko
- k. 6-7v Narol i m Florianów, fil. Narola
- k. 7v-9v m Potylicz
- k. 9v-11 m Rawa i Rzyczki, fil. Rawy
- k. 11v-12v m Uhnów
- k. 13-14v m Magierów
- k. 14v-15 Ruda, kap. [we dworze Bartłomieja Bełżeckiego, podkomorzego bełskiego, par. Magierów]
- k. 15 Horyniec, kap. [we dworze Szymona Gorłowskiego. par. Magierów]
- k. 15-16 m Łaszczówka
- k. 16-17 m Płazow [inna nazwa: Lubela]
- k. 17-19 Łabunie
- k. 19 Krynice, kap. [we dworze Jarosława Oleśnickiego, starosty bełskiego, par. Łabunie]
- k. 19-20 Kumów
- k. 20v-21v m Świerże
- k. 21v-22v m Dubienka
- k. 22v-23v m Hrubieszów [wzmiankowana także fil. w Czerniczynie]
- k. 23v-24 m Hrubieszów, kłś.
- k. 24-25v m Chełm [wzmiankowany także kłś.]
- k. 25v-26 m Luboml
- k. 26-27 m Maciejów
- k. 27-28 Stary Zamość
- k. 28-29 m Tarnogóra
- k. 29-30 m Horodło
- k. 30-30v m Korytnica [inna nazwa: Wręby]
- k. 31-31v Moniatycze
- k. 32-33 Wożuczyn
- k. 33-34v m Rachanie
- k. 34v-36 Gródek

- k. 36-37 m Łaszczów
 k. 37-38 m Tyszowce
 k. 38-40 Dub
 k. 40-42 Nabród
 k. 42-45 m Sokal
 k. 45-46 m Sokal, brygidki

[1630]

- k. 46-47 m Pawłów
 k. 47v-48 Olchowiec
 k. 48-48v Czułczyce
 k. 48v-50v m Sawin
 k. 50v-59 m Zamość, kol. [zob. wyżej]
 k. 59-61v m Szczebrzeszyn [wzmiankowane także o. św. Leonarda]
 k. 61v-62v Wielącza
 k. 62v-64 m Bełz [wzmiankowana także kap. w Machnowie]
 k. 64v-65 m Bełz, kłs.
 k. 65-66 Chodywańce
 k. 66v-67 m Krasnystaw, kat. [zalecenia dla wikariuszy katedralnych]

[1632]

- k. 67-69 m Grabowiec

[1629]

- k. 69-70v Trzeszczany [wzmiankowany także kościół w Teratynie]

[1632]

- k. 70v-71v Łabunie
 k. 71v-72v m Uhnów
 k. 72v-74 m Rawa i Rzyczki, fil. Rawy

[1633]

- k. 74-75 m Płazów [inna nazwa: Lubela]

[1634]

- k. 75v-76v m Zamość, szp. [treść zarządzenia w języku polskim]
 k. 76v m Ratno [tylko nagłówek]

Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie
Rep60 A150 – ABMK 1042

Acta visitationis dioecesis Chelmensis ex speciali commissione illustrissimi et reverendissimi domini Remigii a Koniecpole Koniecpolski Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi Chelmensis, abbatiae Andreoviensis administratoris perpetui per admodum reverendum dominum Ioannem Sasin canonicum, vicarium in spiritualibus et officialem generalem Chelmensem, Potelicensem et Skierbieszoviensem praepositum, SRMtis secretarium peracta anno Domini 1635.

Wizytacja zewnętrzna. Czystopis.

Format: 31,5 × 19 cm.

k. 156 + k. nlb. 2 (na początku i na końcu książki); brak k. 21, 22, 25, 26; po k. nlb. 1 (strona tytułowa) wklejony indeks sporządzony na maszynie zawierający wykaz wizytowanych kościołów z podaniem kart, na których znajduje się protokół wizytacji

[Wizytacja z lat 1635-1638 („puncta reformationis”)]

knlb. 1 [strona tytułowa]

[1635]

k. 1-11v	m Krasnystaw, kat. [zob. wyżej]
k. 11v-13	Chłaniów
k. 13-14	Łopiennik
k. 14v-16	Gorzaków
k. 16-17	Żółkiew [inna nazwa: Żółkiewka]
k. 17-19	Płonka
k. 19-20v	m Świerże
k. 23-24	m Korytnica [brak początku wizytacji]
k. 24-24v	m Horodło [brak końca wizytacji]
k. 27-27v	Moniatycze [brak początku wizytacji]
k. 27v-29v	m Hrubieszów [wzmiankowana także fil. w Czerniczynie]
k. 29v-30v	m Hrubieszów, kłś.
k. 31-32	Trzeszczany [wzmiankowany także kościół w Teratynie]
k. 32-35	m Grabowiec
k. 35-37v	m Luboml
k. 37v-40	m Chelm
k. 40-41v	Olchowiec
k. 41v-42	Uhrusk
k. 42-44	m Pawłów
k. 44v-45v	Siennica

k. 45v-47 Surhów
k. 47-50 m Ratno

[1636]

k. 50-51 m Kamień
k. 51-53 m Przewały
k. 53-54v m Maciejów
k. 55-57 Łabunie
k. 57-57v Krynice, kap. [par. Łabunie]
k. 57v-59v Wożuczyn
k. 59v-62 m Rachanie
k. 62-64 Gródek
k. 64-65 Żerniki
k. 65v Zimno, o. [we dworze Baltazara Brodeckiego, starosty jasielskiego, par. Żerniki]
k. 65v-66v m Łaszczów
k. 66v-68 Dub
k. 68v-70v m Tarnogóra
k. 70v-72 Stary Zamość

[1637]

k. 72-74 m Tyszowce
k. 74-76 Nabróż
k. 76-78 Rzeplin
k. 78v-80v m Bełz
k. 80v-82 m Bełz, kłs.
k. 82-84 m Mosty [inna nazwa: Augustów]
k. 84-86 m Dobrotwór
k. 86-87v Stanin
k. 87v-90 Łopatyn
k. 90-92 m Stojanów
k. 92-93v Tartaków
k. 93v-95 Ostrów
k. 95-96v m Kryłów
k. 96v-98v m Uhrynów
k. 98v-99 Starogród, fil. Uhrynowa [od 1592]
k. 99-101v m Sokal
k. 101v-103 m Sokal, brygidki
k. 103-104 Waręż
k. 104-105v Oszczów
k. 105v-107 m Uhnów

k. 107-108v	Bończa
k. 108v-110	m Wojsławice
k. 110-114v	m Uchanie
k. 114v-115	Czułczyce
k. 115-116v	Wereszczyn
k. 116v-117v	m Orchów [inna nazwa: Orchówek]
k. 117v-119v	m Sawin
k. 119v-120v	Wielącza
k. 120v-122v	m Szczebrzeszyn
k. 122v-124	Mokrelicpie
k. 124-126	m Turobin [wzmiankowana też fil. w Czernięcinie i kł. w Turobinie]
k. 126-127v	Kumów

[1638]

k. 127v-128v	Chodywańce
k. 128v-129v	Narol i m Florianów, fil. Narola
k. 129v-131v	m Płazów
k. 131v-145v	m Zamość [zob. wyżej]
k. 145v-147v	m Tomaszów
k. 147v-148v	m Lipsko
k. 148v-150v	m Potylicz
k. 150v-152v	m Magierów
k. 152v-154	m Rawa
k. 154-154v	m Łaszczówka
k. 154v-156v	m Skierbieszów
k.156v-k. nlb. 2v	Index reformationum seu visitationum in hoc opere conten- torum [wykaz wizytowanych kościołów z podaniem kart, na których znajduje się protokół wizytacji]

Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie
Rep60 A151 – ABMK 2368

Księga nie posiada karty tytułowej. Wizytacja znajduje się w aktach biskupa chełmskiego Krzysztofa Żegockiego z lat 1671-1672.

Wizytacja zewnętrzna. Czystopis.

Format: 29,5 × 19,5 cm.

k. 277 + k. nlb. 8 (2 nieczytelne na początku, 1 po k. 112 i 5 na końcu)

[Wizytacja z lat 1671-1672]

knlb. 1-2v [nieczytelne]
 k. 1-52v [akta biskupa chełmskiego Krzysztofa Żegockiego z lat 1670-1671]

[1671]

k. 53-53v Intimatio pro visitatione generali expedienti ab eodem illustissimo et reverendissimo domino per totam dioecesim [pismo biskupa chełmskiego Krzysztofa Żegockiego zapowiadające wizytację generalną diecezji]

k. 54-57v m Wojsławice

k. 57v-62 m Grabowiec

k. 62 m Grabowiec, szp.

k. 62-74v m Zamość, kol. [bez kolegiów duchowieństwa kolegiackiego]

k. 74v-75 m Zamość, franciszkanie konwentualn

k. 75 m Zamość, prawd. klaryski

k. 75-75v m Zamość, bonifratrzy

k. 75v-77v Wielącza

k. 77v-81v m Szczebrzeszyn [wzmiankowany też kościół franciszkanów]

k. 81v-83v Mokrelipie

k. 84-90 Chłaniów

k. 90-91v Żółkiew [inna nazwa: Żółkiewka]

k. 91v-94 Płonka

k. 94-98 m Tarnogóra

k. 98-100v Stary Zamość

k. 100v-101 Stary Zamość, kłs.

k. 101-104 Sitaniec

k. 104-107 Łabunie

k. 107-110 Dub

k. 110-112v m Tyszowce

k. 112v-115v Nabród

k. 115v-118 m Łaszczów

k. 118-120v Wożuczyn

k. 120v-121v Dzierążnia

k. 122 m Krasnobród, kap. [prawd. par. Dzierążnia]

k. 122-126 m Tomaszów

k. 126-127 m Łaszczówka

k. 127-129v Chodywańce

k. 129v-132 Narol i m Florianów, fil. Narola

k. 132-132v	m Lipsko
k. 132v-135	m Płazów
k. 135-137v	m Potylicz
k. 137v-141	m Magierów
k. 141-144	m Rawa
k. 144-144v	Rzyczki, fil. Rawy
k. 144v-149	m Uhnów
k. 149-151v	m Augustów [inna nazwa: Mosty]
k. 151v-154	Ostrów
k. 154-155v	m Dobrotwór
k. 155v-160	m Bełz
k. 160-163	m Bełz, szp.
k. 163-163v	m Bełz, dominikanie
k. 163v	m Bełz, dominikanki [tylko nagłówki wizytacji]
k. 163v-165v	Rzeplin
k. 165v-167	Wareż
k. 167v-168v	Oszczów
k. 169-175v	m Turobin
k. 175v-176v	Czernięcin, fil. Turobina
k. 177-185	m Krasnystaw, kat. [wizytacja kościoła i kolegów duchowieństwa katedralnego]
k. 185-186	m Krasnystaw, kłs.
k. 186v-188v	Siennica

[1672]

k. 188v-192v	Surhów [wzmiankowany także kościół w m Kraśniczynie]
k. 192v-195	Czułczyce
k. 195-198v	Kumów

[1671]

k. 199-203v	m Ratno [wzmiankowany także kłs.]
-------------	-----------------------------------

[1672]

k. 204-204v	m Turobin [powtórnny dekret reformacyjny]
-------------	---

[1671]

k. 205-208	Żerniki i Gródek
k. 208-211v	m Sokal
k. 211v-213	m Sokal, kap. [pw. NMP w kościele parafialnym]
k. 213-216	m Sokal, brygidki [dekret reformacyjny w języku polskim]
k. 216-216v	m Sokal, szp.

- k. 216v-217 m Sokal, bernardyni [za miastem]
- k. 217-219v Tartaków
- k. 220-221v m Stojanów
- k. 221v-222 Stanin
- k. 222-222v m Witków, kap. [par. Stanin]
- k. 222v-224v m Uhrynów
- k. 224v-226v m Kryłów
- k. 226v-229 m Hrubieszów [wzmiankowana też fil. w Czerniczynie]
- k. 229 m Hrubieszów, szp.
- k. 229-229v m Hrubieszów, dominikanie
- k. 229v-231 Trzeszczany
- k. 231-232v m Uchanie
- k. 233-234 m Horodło
- k. 234-235v Bończa
- k. 235v-238v m Skierbieszów
- k. 239-240 m Chełm
- k. 240-240v m Chełm, szp.
- k. 240v-243 Olchowiec
- k. 243-246v Wereszczyn
- k. 246v-248v m Sawin
- k. 248v-252 Uhrusk
- k. 252-255 m Świerże
- k. 255 m Opalin, fil. Hrubieszowa
- k. 255-260 m Luboml
- k. 260-265 m Maciejów
- k. 265-266v Przewały
- k. 266v-268v m Korytnica
- k. 268v-269v Moniatyczne
- k. 269v m Krasnystaw, kat. [tylko nagłówek]
- k. 270-272 Gorzków
- k. 272-273v Łopiennik
- k. 273v-275v m Pawłów
- k. 276-277v m Krasnystaw, kat. [dekret reformacyjny dla kapituły katedralnej]
- k. nlb. 4- Regestrum in hoc libro actorum contentorum sequenti alpha-
- k. nlb. 6 betico annotatum [indeks spraw oraz wykaz wizytowanych kościołów w układzie alfabetycznym z podaniem kart]
- knlb. 7-knlb. 8v [Indeks spraw oraz wykaz wizytowanych kościołów w porządku w jakim są w księdze z podaniem kart]

DIE VISITATIONEN DER DIÖZESE CHEŁM IM 17. JAHRHUNDERT

Zusammenfassung

Das präsentierte Repertorium umfaßt vier Visitationen der Diözese Chełm im 17. Jahrhundert:

- die 1602-1604 von Jerzy Zamoyski durchgeführte Visitation,
- die von Jan Sasin, dem Generaloffizial und Vikar in spiritualibus auf Anordnung von Bischof Remigiusz Koniecpolski durchgeführten Visitationen von 1629-1634 und 1635-1638
- sowie die in den Jahren 1671-1672 von Bischof Krzysztof Żegocki und seinen Bevollmächtigten durchgeführte Visitation.

In der Einführung wurden kurz die europäischen (französischen, deutschen und italienischen) und polnischen Erfahrungen auf dem Gebiet der Vorbereitung und Herausgabe von Repertorien kanonischer Visitationen behandelt. Die Methode der Erarbeitung eines Repertoriums kann einen neuen Vorschlag darstellen, obwohl unterstrichen werden muß, daß sie sich auf das nur unbedeutend modifizierte Schema der „Publizierung und Registrierung der Visitationsakten von Kirchen und Pfarreien“ gründet, welches 1967 von S. Litak vorgeschlagen wurde. Derartige Publikationen stellen einerseits eine wesentliche Hilfe bei der Archivquärende dar, andererseits ermöglichen sie eine erste Registrierung der Pfarrkirchen und anderen Gotteshäuser.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich